

Voedsel: (geen commodity, (geen) handelswaar

Luc Vankrunkelsven, Legal! Optimisme – realiteit – hoop, 186 pp, Wervel, 2012. Gelijkijdig in het Portugees verschenen als Legal! Otimismo – realidade – esperança, Cefuria, Curitiba, 2012.

Met *Legal! Optimisme – realiteit – hoop* verschijnt het vijfde Braziliëboek van Luc Vankrunkelsven. Wie zijn werk kent, weet dat dit een kritische doorlichting is van de Braziliaanse maatschappij en dat vanuit de invalshoek landbouw en voedselproductie. Maar doordat de hoofdstukjes ontstaan vanuit kleine ervaringen en observaties, worden de lezers ‘dubbel bediend’: zij krijgen opnieuw zowel een zicht op de uitdagingen waarmee Noord en Zuid op dat vlak kampen, als een kijk op het leven in dit ambitieuze Latijns-Amerikaanse BRIC-land, met al zijn paradoxen.

‘Wettelijk!’ is de vertaling van de wat vreemde titel van het boek dus. Maar bij nader toezien steken in de letters ook – al te goed verborgen – de woorden ‘optimisme’, ‘realiteit’ en ‘hoop’. De boodschap lijkt dus duidelijk: enig optimisme is gewettigd, maar dan in confrontatie met de realiteit. Pas dan kan er hoop ontstaan, verklaart Vankrunkelsven: met Vaclav Havel ziet hij die als de zingevende zekerheid dat wat je doet, goed is – of ‘tof’, want dat blijkt de uitroep *Legal!* in Brazilië ook te kunnen betekenen.

Wie enige ervaring heeft met zijn vorige boeken, vermoedt al wat achter de titel schuilgaat. Het gaat ook over wat binnen het kader van de wet allemaal mogelijk – want ‘wettelijk’ – blijkt, terwijl daar vanuit ethische, landbouwkundige, ecologische of sociaal-politieke optiek vraagtekens bij kunnen worden gezet. Centraal staan namelijk de typische thema’s van de Werkgroep voor Rechtvaardige

en verantwoorde Landbouw (Wervel), waarvan Vankrunkelsven een van de gangmakers is: de voedselproductie in Noord en Zuid en de wisselwerking tussen beiden, en meteen de rechten van boeren(innen), de omgang met het milieu. Belangrijke thema’s in het kader van de globale én lokale landbouwpolitiek, maar ook voor de consument in Noord en Zuid, die wordt geconfronteerd met een weerslag ervan op korte, middellange of lange termijn. Thema’s ook die ethische vragen oproepen, terwijl het denken erover gewoonlijk op louter economische leest is geschoeid. Het boek biedt in die zin stof tot overweging, voor velen – zeker niet alleen voor wie dagdagelijks met die thema’s bezig is. Voor wie meedenkt, inspiratie voor verandering. De link tussen milieu, landbouw en consumptie wordt immers al te zelden gelegd. Brazilië wordt hier opnieuw beschouwd als een spiegel voor Europa, met momenten van herkenning en vervreemding

Concreet gaat het heel vaak over de omgang met voedsel, de omstandigheden en de gevolgen van de voedselproductie op het milieu, en op mens en dier. Een greep uit de thema’s: de verstedelijking, de vaak overdadige consumptie van vlees, de politiek en praktijk van *agro-ecologia*, de projecten rond familiale landbouw (*Agricultura Familiar*), de bedreiging van de *Cerrado* – een soort Braziliaanse savanne, met een even grote rijkdom als de regenwouden – de voedselpolitiek naar binnen- en buitenland toe, de taal van *greenwashing*, een bepaald soort promotie die milieuvriendelijkheid op een misleidende en verhullende manier hanteert, naar analogie met *brainwashing*, en dies meer. Niet toevallig gaat het heel vaak om soja, vlees, suikerriet, bos en woud, rechten en macht, kapitalisme en alternatieve modellen. Daarbij duikt altijd het thema van de *interdependência* op, zoals dat heet in het Portugees: de wederzijdse afhankelijkheid die is ontstaan door de soja-export

naar Europa en intussen ook China – als veevoeder – en die Brazilië ook afhankelijk maakt van Europa.

De pijnpunten situeert Vankrunkelsven inderdaad in het kapitalistische systeem, dat hij stelt tegenover het ‘conviviale’ of het coöperatieve. Hij heeft aandacht voor de impact van de politiek – nationaal en internationaal – op de productie, maar minstens evenzeer voor de commercieel geïnspireerde ‘productiepolitiek’ van de transnationale voedselgiganten, die voedsel als *commodity* hanteren, als handelswaar dus. Vankrunkelsven neemt daarbij geregeld Cargill, Nestlé enzovoort in het vizier. Het is Vankrunkelsvens – rechtmatige – ambitie om verborgen macht bloot te leggen en om aan te tonen hoe een ogenschijnlijk aantrekkelijke boodschap ‘duistere’ plannen verbergt. Hij wijst ook geregeld op de rol van de consument, die in principe de keuze heeft om stil te staan bij zijn eigen koopgedrag en om minstens deels eigen keuzes te maken.

Het is onmogelijk om het boek samen te vatten, maar minstens is het revelerend en confronterend, met – uiteraard – een kritische focus, eigen aan teksten die willen sensibiliseren. Voor wie in het verhaal meegaat, is het profetisch. Voor wie vertrouwen heeft in het kapitalistische systeem, heel zeker te kritisch. Een aantal feiten blijft echter hoe dan ook overeind.

Ook het concept zelf maakt samenvatten minder evident. Het boek biedt namelijk columnachtige impressies en observaties op zijn tochten door het land die verder ontwikkeld worden tot reflecties. De lezer verwacht dus best geen uitvoerige of systematische beschrijvingen van de economische en andere processen op zich, geen systematische uitdieping van één thema, laat staan van een hele reeks thema’s. En toch gaat het geregeld diep, want Vankrunkelsven kent het land en ook de taal intussen heel goed. Hij is ook

in staat een landschap of een gebeuren vanuit al zijn kennis te lezen, de kleine feiten binnen een groter geheel te situeren en de losse feiten in een ruimere context te duiden, waardoor hij een boeiend en geëngageerd verslag brengt over een complexe werkelijkheid.

Nieuw is dat het boek letterlijk ook kleur krijgt doordat collages van Braziliaanse kunststudenten elke column inleiden. Ook nieuw zijn de gedichten van de geëngageerde Braziliaanse dichter Cleverson de Oliveira, afkomstig uit Curitiba, maar wonend in Brussel. Geregeld was wel wat extra informatie nuttig geweest, zoals bijvoorbeeld over bepaalde termen, of een kaartje.

Een *eyeopener* dus voor wie interesse heeft voor voedselproductie, voedselhandel, voedselconsumptie en de band tussen boeren in Noord en Zuid, consumenten en milieu.

Jan Glorieux

Leiderschap voor een duurzaamheidstransitie

Yves Larock & Sven De Weerd, Cocreatief leiderschap. Mierenspel, Antwerpen: Garant, 2012, 101 p.

Tot voor kort vond ik ‘cocreatie’ een woord dat niet strookte met mijn muzikaal gehoor. Het maakt ondertussen wel zijn weg in het vernieuwende taalgebruik, en dus wil ik het wel accepteren omdat het een uitdagende visie verwoordt op wegen naar verandering. ‘Samengevat gaat het bij cocreatie om een vorm van participatief leiderschap, dat verantwoordelijkheidszin en zelfsturing ambieert bij het realiseren van verandering.’ (p.7)